

En höstdag, precis som den jag nu upplever, fast för fem år sedan, satt jag också och arbetade med inledningstexten i det årets FfGK-texthäfte. Då ringde konstnären Lars Nyberg och berättade att Nils G. Stenqvist var död. Nisse, vår grafikguru och grafikförkämpe, hedersmedlem i Föreningen för Grafisk Konst, och då den ende konstnär som tilldelats FfGK:s hederspris ”Fridellnålen”. Med hjälp av Rachele Puryears text och en mångfald av Nisses färgetsningar och träsnitt så kunde vi, efter en lätt omredigering, låta vår spontana hyllning till Nisse få disponera de första elva sidorna i det årets texthäfte.

Ibland är repriser inga önskerepriser. För nyss så ringde en av våra medlemmar, på tillfälligt Helsingforsbesök, och berättade att hon just hade hört att Pentti Kaskipuro hade avlidit på sjukhus. Pentti hade gjort sitt första gästspel i FfGK:s grafikportföljer just år 2005, och presenterades alltså i ord och bild alldeles intill minnestexten om hans kollega och gode vän Nisse Stenqvist. Bara ett par år senare blev för övrigt just Pentti tilldelad Fridellnålen, något han sedan var ensam konstnär om att ha, till dess att Cecilia Frisendahl i våras vederfors samma ära.

Flera av ledamöterna i FfGK:s styrelse är som bekant verksamma även i Fridellsällskapet, som i oktober 2009 sjösatte utställningen *Samtal i ljus och mörker – Möte mellan två mästargrafiker* i Grafikens Hus i Mariefred, där Pentti själv kunde närvara vid vernissagen. I förra årets *Meddelanden* hann jag få med en förhandsinformation om denna utställning, men vi gick i press innan vernissagen ägde rum. Mästargrafikerna var förstås Pentti Kaskipuro och Axel Fridell,

som varit Penttis idol och inspiratör alltsedan hans ungdomsår i Sverige. I våras flyttade utställningen till Dalarnas museum i Falun, för att på sommaren visas i Sölvesborgs konsthall. Och i skrivande stund så förbereds flytten av utställningen till Finland, där den till att börja med skall visas i Galleri Elverket i Ekenäs. Man kan läsa mer om utställningen och dess visningsplatser på www.fridellsallskapet.se.

Jag har talat med Thomas Kjellgren och Mikael Kihlman, författare till texterna i den lilla tvåspråkiga katalog som färdigställdes till denna utställning, samt med Jordi Arkö som skrev om Pentti i 2005 års texthäfte, och fått deras vänliga tillstånd att använda mig av delar av dessa texter för att på så sätt, här i detta häfte, kunna ge en litet fylligare bild av en konstnär som verkligen kunde få mörkret att tala, att lysa och beröra, inte minst i de bilder där våra vanligaste grönsaker har en huvudroll. Och då bör vi också visa någon av Fridells bilder från utställningen, ty de var ju alla handplockade av Pentti själv för att låta dem ha sin alldeles speciella dialog med hans egna blad i utställningen!

Foto: Mikael Kihlman

Men så har vi ju förstås årets fem portföljkonstnärer, var och en värd ett eget kapitel! I vanlig ordning representeras olika generationer, tekniker och bildseende på ett i mitt tycke spännande sätt. Bara en av de fem, Hans Wigert, har varit representerad i en FfGK-portfölj tidigare, då med torrnålen *Ängen* år 1987. En annan veteran är Berta Hansson, som tidigare i år ägnades en egen stor retrospektiv utställning i Konstakademien i Stockholm med anledning av 100-årsminnet av hennes födelse. Hon avled 1994, och hennes omfattande produktion, liksom hennes mångskiftande liv, skildras mycket inlämnande i den bok som gavs ut i samband med utställningen. Författarna till boken, Gunilla Carlstedt och Christian Åkerlund, har skrivit om Berta även här i vårt häfte. En annan extern författare är f.d. konsthallschefen i Malmö, Björn Springfeldt, som berättar om portföljens yngste deltagare, Andreas Eriksson, en konstnär som redan har haft internationell framgång. Internationell är också ordet för Carlota Perla, bördig från Grums i Värmland som Caroline Ohlsson, men nu permanentad i Barcelona, där hon visar en mycket speciell relation till 1600-talskonstnären Diego Velázquez! Vår femte deltagare, Cajsa Holmstrand, har lyckats att få åtminstone mig att tycka att det här med geometri och knep från gamla Egypten och antikens

Grekland är både vackert och spännande! När hon på FfGK:s medlemsdag i våras i Grafikens Hus visade sina bilder så insåg man dessutom vad begreppet "rörelse i konsten" kan innebära! En skara små vaggande bilder med geometriska förtecken blev nog dagens 'clou'.

Apropå "Konstakademien" och "mångskiftande" och "rörelse i konsten", så händer det mycket på Konstakademien i Stockholm i år under oktober–november: då firas där Grafiska Sällskapetets 100-årsjubileum med tre parallella stora utställningar! Dels arrangeras *Grafiktriennal XIV*, dels visas en *Medlemsutställning* med ett verk per man av nästan alla av Grafiska Sällskapetets c:a 450 aktiva medlemmar, och dels ordnas en *Historisk återblick*, med många grafiska blad plus fotografier och gamla spännande brev m.m. från Sällskapetets start 1910 fram till i dag. Anledningen till att jag skriver om något som (nästan) redan har hänt är dels att dessa utställningar kanske fortfarande visas i Konstakademien några dagar efter det att denna text når er läsare, och dels, och framför allt, för att de tre utställningarna kommer att turnera på olika håll i Sverige under 2011! Triennalen visas i Sundsvalls museum januari–februari, Kulturens Hus i Luleå april–maj, Falkenbergs museum juni–augusti, och i Landskrona konsthall september–oktober. Medlemsutställningen visas i Dalarnas museum i Falun februari–april och i Tomelilla konsthall oktober–november. Den historiska utställningen besöker Ljungbergmuseet i Ljungby januari–mars, och Skellefteå konsthall april–maj. Upplagt för en rundresa, kanske? För exakta datum titta på www.grafiskasallskapet.se.

Foto: Karl Haskel

Innan vi försöker beskriva Pentti Kaskipuro i text och bild så kan jag berätta att han var uppriktigt glad åt, och inte minst hedrad av erbjudandet 2009 från Fridellsällskapet att inte bara få ställa ut tillsammans med sin idol, utan även själv få välja ut de femton Fridellblad som skulle få samtala med hans trettio egna blad. Han kunde ju Fridells produktion mer eller mindre utantill, och var mycket noggrann i sitt urval. Det var inte bara vissa bestämda blad han satte på önskelistan, utan även vissa bestämda états av res-

pektive blad! Det blev den sista utställning med sina egna blad som Pentti kom att besöka.

Under vernissagedagen bar han sin stolta Fridellnål på rockuppslaget, och han roades av utställningens blomsterarrangemang *Hommage à Pentti*, med en uppsjö av Penttis favoritmodeller! Och till eftersittningen på vernissagekvällen drog han upp sitt gamla munspel och svängde loss! En sann musikersjäl, oavsett om han hade munspelet eller torrnålen i handen. Och jag hoppas, och tror, att Pentti nickade nöjd och road från sin molnkant när han fick se kransen som Grafikens Hus, Fridellsällskapet och Föreningen för Grafisk Konst lät komponera till hans begravning!

Karl Haskel
ordförande

Foto: Sanna Villén

MIKAEL KIHLMAN:

Axel Fridell och Pentti Kaskipuro. Två enastående konstnärer, den ene verksam i början av 1900-talet i Sverige, den andre i Korsö, utanför Helsingfors, ända fram till 2010. Båda med den koppargrafiska tekniken torr-nålsgravyr som sin specialitet, utvecklad till fulländning. Två mästare ur två olika epoker, med många gemensamma nämnare.

Pentti Kaskipuro var en stor kännare av Fridell. Han kunde sin Axel nästan utantill, hade studerat honom ingående. Till utställningen i Grafikens Hus 2009 bad vi Pentti att välja ett antal grafiska blad av Fridell som utgångspunkt för ett samtal bilderna emellan. Hans urval var respektfullt, lekfullt och gjort med stor kärlek och insikt.

Pentti K. hade bott i sitt hus med ateljé i Korsö utanför Helsingfors sedan 1950-talet. Hans värld fanns i hans närhet. Kålrötter, vitlökar, svampar och använda mjölkpaket var en del av hans motivvärld. Vardagliga ting fick en nästan metafysisk dimension. På frågan om varför han avbildade dessa nära och vardagliga ting så svarade han odramatiskt: - Det kanske har påverkats av att jag alltid varit närsynt. Endast sett bra på nära håll.

Axel Fridell var mer rastlös till sin natur, och under sitt korta liv var han ofta på resande fot. Hans bilder av städer, interiörer och porträtt är liksom Kaskipuros noggrant avbildade med säker blick och en fantastisk känsla för ljuset, svärtan och gråskalorna däremellan. Om Kaskipuros bilder andas tystnad så är Fridells bilder i jämförelse nästan högljudda. Det asketiskt avskalade hos Kaskipuro möter dramatiken och detaljrikedomen hos Fridell. Enhet och mångfald, det lilla och det stora. Två mästare med många olikheter men ändå nära varandra, med en stark själslig gemenskap trots att de aldrig möttes i verkliga livet.

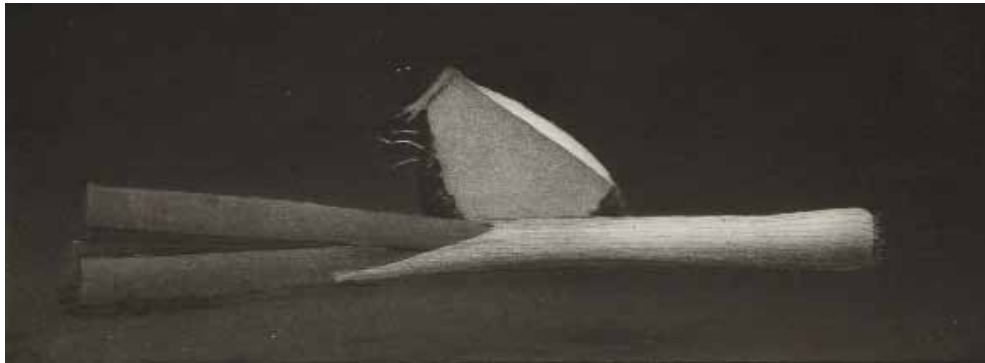
Ovan. Axel Fridell *Krogen II*, torr nål London 1932–33

Ovan t.v. Axel Fridell *Självporträtt i lampljus*, torr nål London 1926

Nedan. Pentti Kaskipuro *Interiör*, torr nål 1993

THOMAS KJELLGREN:

Utgångspunkten för Pentti Kaskipuros bildvärld: den bländande plåten. Gradvis framkallas här konturerna av det fysiska och existentiella livsrummet. Ur de samtidigt sökande och exakta linjerna föds föremålen. Som närvaro och minne. Ur mörker och ljus. Handfast placeras dessa föremål ut på ett bord, en skärbräda, i en fönsterkarm, i vårt synfält. Sedda och minutiöst utforskade och nu ändå så hisnande nyfödda och utforskade.

Välkända objekt, några grönsaker upptagna ur jorden, igenkännbara situationer – allting här förblir odramatiskt, avskalat och reducerat, men också mystiskt, förtätat och monumentalt. Här kretsar allt kring det väsentliga, fokus på det som inte går att bortse ifrån. Det är svart på vitt – eller omvänt! Svärtans mörker, ljusets skiftningar. Också ögat söker sin balanspunkt och det harmoniska. Livets rytm av avstannande och tillblivelse.

Pentti Kaskipuro valde sin teknik efter objektens och situationernas karaktär men han rörde sig alltid mellan mezzotint, torrsmål och akvatintetsning (någon enstaka gång kunde det också bli teckning eller måleri). Men grundhållningen var densamma: att skala bort för att verkligen göra synligt. Detta kräver stor kunskap och ett beprövat tålamod. Allt för att få också den sprödas-

te och mest tillfälliga berättelse att framstå som tidlös och oändlig. Där en lök eller en svamp plötsligt kan uppfylla hela vårt bildmedvetande och synfält. Inte bara i ögonblicket utan för alltid.

Pentti Kaskipuros bilder är som känsliga studier av tystnadens olika rumsbildningar av svärtans nyanser. En avläsning av den absoluta närvaron. Med vardagens välkända föremål – lökar, svamp, kålrötter, bröd, växter – får han oss att uppleva, och utforska, verklighetens alla hemligheter. Den okända värld som ligger där, mitt i det synliga. Här finns en energi mitt inne i det avklarnade, i stillheten – och en enkelhet utan förenklningar!

Se livslinjerna i purjolökens fibrer, i lökens olika skikt eller följ förvandlingarna i kålroten som, också i sitt mest uttorkade stadium, visar en livsbejakande motsträvighet och framstår som ett knippe av nervighet. Tänk att det kan finnas en så frigörande lätthet – och en helt existentiell spännvidd – i det odramatiska mötet mellan en kålrot och en papperspåse på ett köksbord.

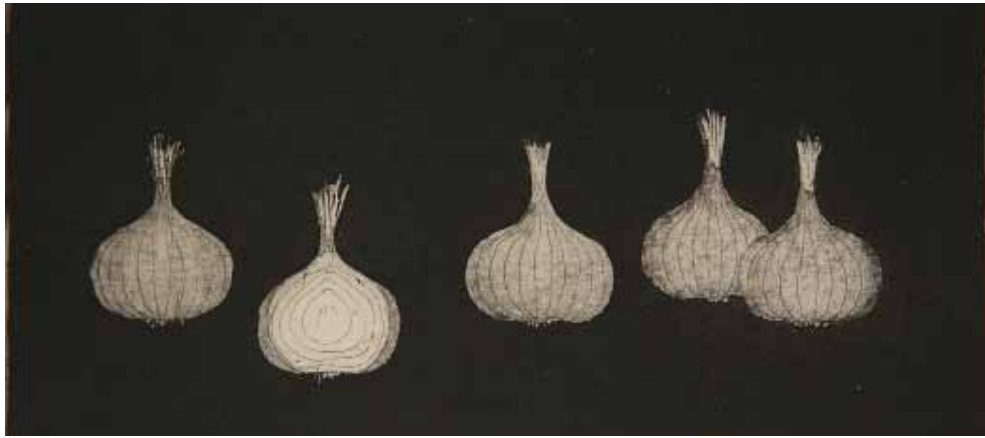
Det är naturligtvis ingen tillfällighet att Pentti Kaskipuro kallades ”Mästare K”. Som lärare har han betytt oerhört mycket för flera generationer av finska och svenska grafiker. Med sin namne, Mästaren Ma (Willy Kyrklund var en av Pentti Kaskipuros favoritförfattare) sökte han, nästan 80 år gammal, nyfiket den fråga ”på vilken människolivet är ett svar”. Själv skrev han i ett brev: ”Torrnålen är säkert ett av de bästa medlen mot världens fanstyg”.

Nedan. Pentti Kaskipuro *Monument på öde plats*, torrsmål, akvatint 1961
Ovan t.v. Pentti Kaskipuro *Purjolök och kålrot*, torrsmål, akvatint 1994

Pentti Kaskipuro
Svampens skugga,
torrnål, akvatint 1993

JORDI ARKÖ:

Det första intrycket jag fick av Kaskipuro var en diskret, lite blyg, tillbakadragen intellektuell konstnär. En träffande beskrivning av detta första intryck ger även Seppo Niinivaara i den stora boken om Pentti Kaskipuro.

”Kaskipuro rör sig i rummet iklädd en svart höghalsad tröja och mörka sammetsbyxor, lång och blek. Han har den franske efterkrigsexistentialistens asketiska klädsel, och vem vet om det inte även i hans arbeten finns något av det för existensialismen utmärkande fasthållande vid väsentligheter. Glasögonen är den närsyntes tunga specialglas, som döljer blicken bakom blanka reflexers hemlighetsfulla labyrinter. Den reslige mannen har stugsittarens och bokmalens något framåtböjda hållning.”

Men verkligheten skulle visa sig vara anorlunda. Jag har sällan mött en sådan levnadsglad och utåtriktad person. Vid konstnärsträffar roade han sin omgivning med roliga historier, ofta Albert Engström-historier när vi svenskar kom på besök, och med sitt munspel skapade han en glad och otvungen stämning.

I sina bilder är han en rik och begåvad berättare om vår vardag, där de små tingen synliggörs. Motiven i Kaskipuros bildvärld är hämtade från det enkla och jordnära som han upphöjer till stor konst. Bilderna är att

likna vid små tittskåp där vi, betraktarna, tittar in på en scen befolkade av olika stillben. Att han väljer potatisar, svampar, lökar, kålrötter, grova limpör, ägg och papperspåsar som rekvisita, gör att betraktaren måste stanna upp och reflektera. Ju mer man studerar ett känt föremål desto mer upptäcker man allt det man tidigare inte sett, allt det okända och utforskade i föremålet. Pentti Kaskipuro leder oss på en upptäcktsresa i vår allra närmaste, okända omgivning.

Man skall alltså inte hasta förbi Pentti Kaskipuros bilder, för då hinner man inte uppfatta alla de subtiliteter han fångat upp och omvandlat till förtätad konst. Hos honom finner vi det stora i det lilla. Mikrokosmos får samma dimensioner som makrokosmos. Det som bidrar till Pentti Kaskipuros storhet är hans förmåga att fånga närheten och dofterna i sina gestaltningar. Få konstnärer kan som Kaskipuro med hjälp av akvatinten skapa ett härligt grovt finskt surbröd som känns och kärvar ända in i underkåkens salivkörtlar.

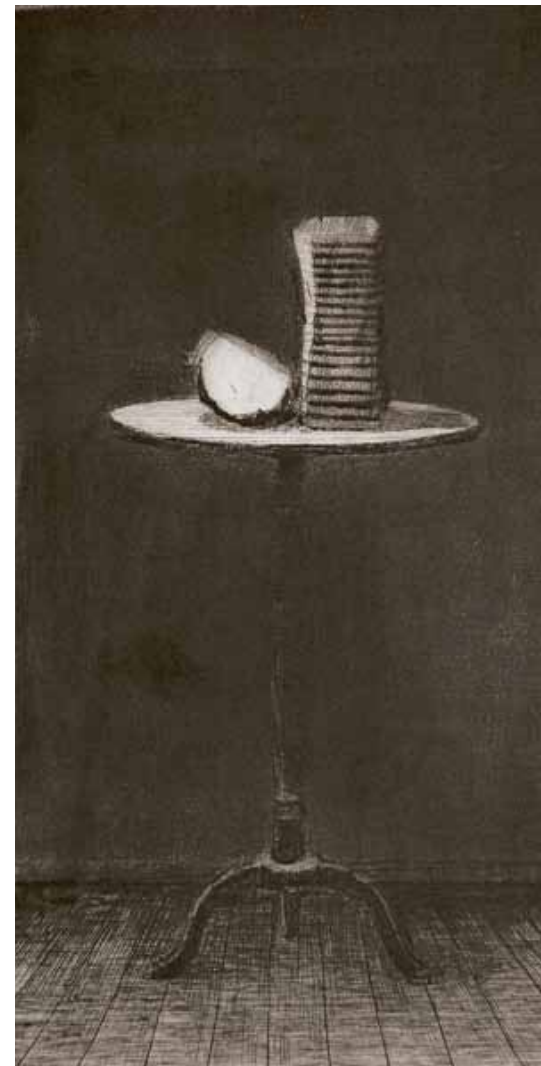
I Kaskipuros bild *Fyra potatisar* finns, menar jag, många känslomässiga kopplingar till den moderna japanska konsten. Bilden andas japansk kontemplation. Man kan generellt säga att mycket av Pentti Kaskipuros bildvärld har starka beröringspunkter med den japanska, eller tvärt om.

Ovan. Pentti Kaskipuro, *Ägg och skal*, tornål, akvatint 1975

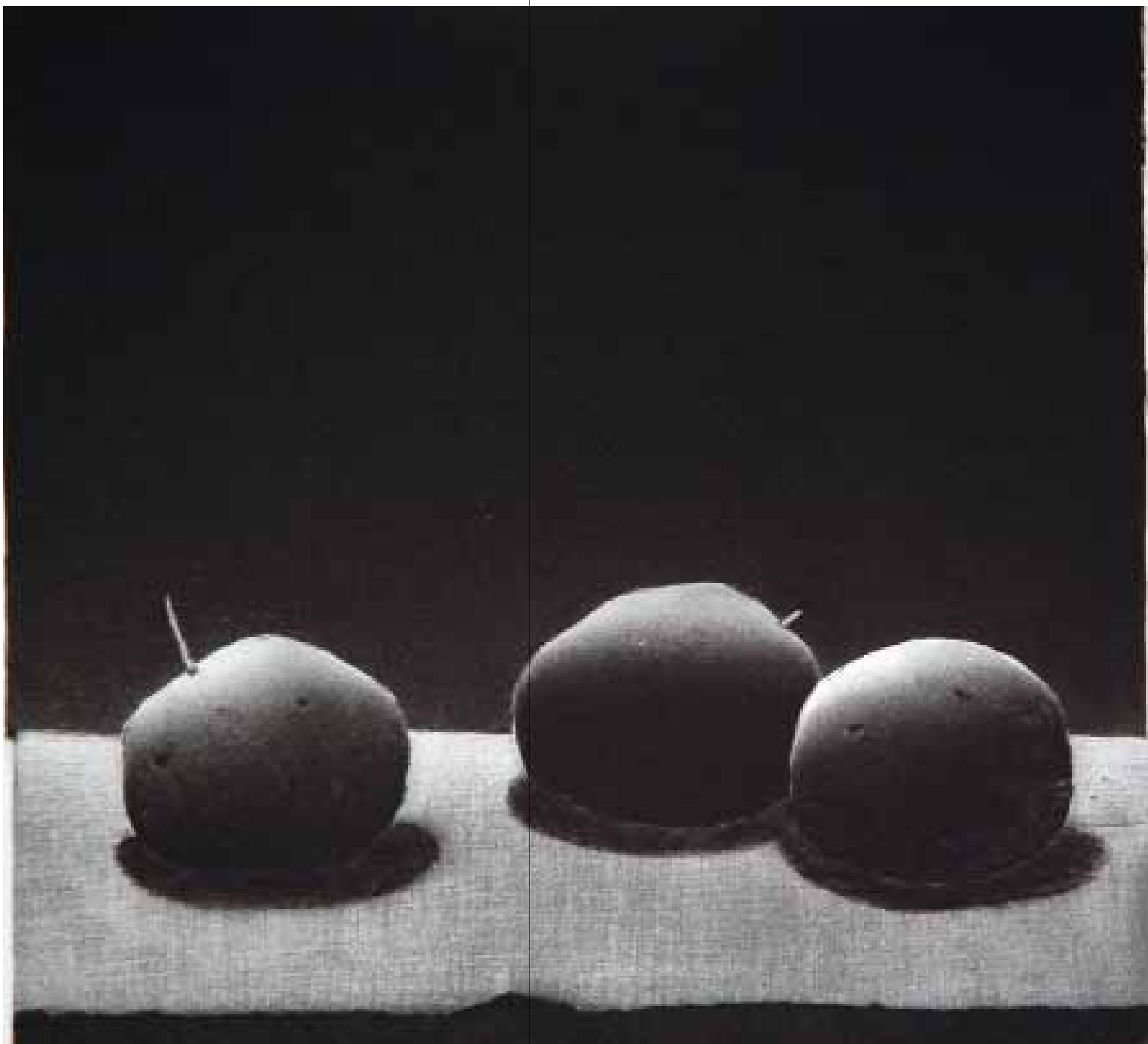
Ovan t.v. Pentti Kaskipuro, *Lökar I*, tornål, akvatint 1961

Nedan. Pentti Kaskipuro, *Randig påse*, tornål 1996

Ett mycket viktigt element är de små groddarna som petar ut från potatisarna. Dessa berättar att potatisarna är råa och fortfarande vid liv, livskraftiga till skillnad från en kokt potatis. Denna livskänsla gör att vi kan se dem som något levande – som individer – placerade på bordet. Att stanna upp och reflektera över det lågmälda och det vardagliga, en simpel potatis, och upphöja den till stor konst, gör att vi vågar tänka och se både förenklat och komplext. Allt brus och alla störande element är bortplockade. Fokus koncentreras på potatisarna och bordsskivan. – Tack vare Pentti Kaskipuros bilder har föremål som vi vanligtvis inte förknippar med konst, exempelvis potatisar, blivit gestaltade och synliggjorda som just konst.

Han har skapat *Ars et solanum*, konst och potatis.

Pentti Kaskipuro
Tre potatisar,
tornnål, akvatint
1998